

БЪЛГАРИТЕ В СЕВЕРНОТО ПРИЧЕРНОМОРІЕ

ИЗСЛЕДВАННЯ И МАТЕРИАЛИ

ТОМ ДЕСЕТИ

ДО ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ АВТОРИТЕТУ МОВИ: СИНХРОННІ ТА ДІАХРОННІ ЧИННИКИ

Галина Стойкова

Мова — це характерний для людського суспільства специфічний вид знакової діяльності, який полягає у застосуванні історично усталених у певній етнічній спільноті артикуляційно-звукових актів для позначення явищ об'єктивної дійсності, їх ідеальних відображень у свідомості з метою обміну між членами спільноти осмислюваною інформацією та фіксації інформації шляхом механічного звукозапису або переведення звукових мовних актів у письмові знаки. Мовна діяльність є основним засобом організації та координації всіх інших видів суспільної діяльності, в тому числі в галузі державного управління, виробництва, обслуговування, побуту, культури, освіти, науки. Мова є формою існування людської свідомості, найістотнішою з ознак, якими людське суспільство відрізняється від тваринного стада.

Сьогоднішня політична ситуація перевантажена безліччю проблем, які історично склалися внаслідок тривалої бездержавності. Можна констатувати, що теперішня ситуація може бути визначена як стадія зародження власне української політики. Щоб подолати до деякої міри негативні тенденції, насамперед, потрібно подбати про певне переосмислення національної ідеї, наповнення її ширшим — загальнонаціональним, конструктивним змістом, повагою до державної мови. Ключовою проблемою національного відродження залишається освіта. Державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування повинні вільно володіти державною мовою. Сучасна українська мова є багатомовним надбанням українського народу. В демократичній країні державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування, як і кожен громадянин України, мають право не тільки плекати українську мову, а й зобов'язані щоденно утверджувати її. Мають усвідомити, що вільне володіння державною мовою є невід'ємним чинником поваги до власного народу. «Без добре виробленої рідної мови немає всенародної свідомості, без такої свідомості немає нації, а без свідомої нації — немає державності, як найвищої громадської організації».

Мова і суспільство — нерозривна єдність двох явищ, пов'язаних між собою як часткове і загальне, як невід'ємна сторона й одна з обов'язкових ознак цілої суспільної системи в її безперервному функціонуванні. Найтипівішим видом суспільства є етнічне (етнос), народ, а найтипівішою його ознакою — мова. Мова як найважливіший засіб спілкування здатна обслуговувати суспільство в усіх сферах людської діяльності. І хоч зміни в неї можуть вносити окремі суспільні групи, а то й поодинокі мовознавці, остаточне прийняття цих змін залежить від згоди на них суспільства в цілому.

У контексті загальної проблематики мови і суспільства українська мова має багато своєрідних моментів. Вона досягла відносно високого рівня досконалості у своєму внутрішньому розвитку, однак останній певною мірою гальмується і поки що недостатньо забезпечений від рецидивів регресу. Державний статус української мови з 1989 на території України — основного місця її поширення — лише утверджується. Українському суспільству притаманний різний ступінь функціонування української мови у різних регіонах України. Якщо в Західній Україні (Галичина, Західна Волинь, Буковина, Закарпаття) рідна мова українцями використовується однаковою мірою незалежно від їхнього соціального статусу, фаху, освіти, міського або сільського походження, то на Наддніпрянщині (особливо на сході й півдні) уживаність її залежить від соціальної, професійної, освітньої та інших ситуацій, в яких перебувають її потенційні користувачі.

Щодо національних меншин України, то ступінь поширеності серед них української мови, особливо на сході і півдні України, ще нижчий. Російськомовними здебільшого є великі міста сходу і півдня України. Зазначені особливості у функціонуванні й поширеності української мови в Україні випливають з обставин її історії — таких, зокрема, як:

1) тривалі періоди відсутності української державності (спроби її відновлення були невдалими або короткочасними);

2) входження території України протягом століть до складу різних держав (об'єднання основного масиву етнічних українських земель в єдиній державі стало можливим лише після Другої світової війни);

3) зумовлений значною мірою церковнослов'янською мовною традицією багатовіковий відрив освічених українців від власної живомовної основи (формування сучасної літературної мови на народній основі розпочинається тільки після цілковитої втрати Україною решток автономії, перетворення її на колоніальний придаток Росії);

4) розташування України між двома могутніми слов'янськими країнами — Росією та Польщею, які намагалися її повністю мовно й культурно асимілювати (русифікувати або полонізувати);

5) болісний і затяжний процес формування національної інтелігенції, основного носія національної свідомості й літературної мови (її формуванню всіляко протидіяли держави, до складу яких входила Україна).

Зазначені перешкоди стояли (і певною мірою ще стоять) на заваді консолідації українського суспільства, природному розвитку української мови, відродженню національних мов інших народів України. Саме тому, поряд зі здійсненням організаційно-політичних заходів, утвердженням державності України, потрібне глибоке наукове вивчення проблематики мови і суспільства стосовно української мови в Україні.

Мову і суспільство треба розглядати як єдину цілісну систему, утворену мовцями не тільки як індивідами здатними говорити, а в ширшому розумінні — як продуктами індивідуальної взаємодії у процесі їх практичної та духовної діяльності з наявністю таких складових:

- мовна самосвідомість (усвідомлення іманентності, окремішності, мовний патріотизм);
- національна самосвідомість (усвідомлення самоцінності своєї нації);
- наявність особливого менталітету (особливого способу мислення, вияв національної психології);
- національна гідність (патріотизм, вшанування, гордість за свою націю);
- духовність (сукупність національних ідей, цілей, моральних цінностей: істини, віри, надії, добра, краси).

Ставши з 1989 року державною де-юре, українська мова ще не посіла належного їй місця у природознавстві, в техніці, на виробництві, у природничо-технічній освіті, тобто у сферах, що значною мірою визначають науково-технічний прогрес і перспективи розвитку України у XXI столітті. Адже саме у цих сферах з відомих причин протягом багатьох років українську мову практично не використовували.

Треба підняти авторитет мови, а потенційними чинниками авторитету мови є:

— мова політики: щоб мовний резонанс в країні став реальністю, необхідно мати українську владу на всіх рівнях; треба категорично вимагати від уряду змінити гру на мас-медійному ринку, телебаченні, радіо, у пресі; держава повинна зробити реальні кроки для розширення службового мовокористування через атестування службовців та покарань за порушення мовного законодавства;

— вирішальним для підняття авторитету української мови є формування національно свідомої еліти, відомо, що еліта — інтелектуальне ядро нації — має важливе значення для мовної консолідації;

— чинником, здатним закріпити авторитет української мови, є наявність визначеного соціокультурного типу — справжнього міцного господаря, який і в місті, і в селі буде почувати себе впевнено.

Державна мова — це не тільки і не стільки мова керівництва: чиновників, політиків. Це, по-перше, мова людей, які будуть охороняти ці інтереси та будуть задовольняти культурні потреби.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кіссе А.І. Етнічний конфлікт: теорія і практика управління. 2006 р. С. 329-331
2. Кудря В. Мова як знаряддя політики // Чорноморська комуна, 11 січня 1995 р.
3. Ляликова С. Разговор о языке — без амбиций // Одеський вестник. 7 травня 1996 р.
4. Радевич-Винницький Я., Іванишин В. Мова і нація: Тези про місце і роль мови в національному відродженні України. 2003 р.
5. www.litopys.org.ua